

KÉSŐ AVAR KORI KEMENCE KEVERMES-BAKÓFENÉKEN

MEDGYESI PÁL

1989. tavaszán földmunkák során paticsdarábok, edénytöredékek kerültek elő Kevermes Bakófenék nevű határrészén. 1989. július 21–28. között a helyi Tsz anyagi támogatásával leletmentést végeztünk a lelőhelyen, mely kevermestől DK-re terül el (I.t.1.). Itt egy egykori vízfolyás kissé kiszélesedő medre közepén a mai napig náddal benőtt, ingoványos rész található. Ezt nevezik Bakófenének. Az ingoványos részt az utóbbi években szeméttel, hulladékkal töltötték fel. (I.t.2.). Az előzetes terepjárás alkalmával az egykori meder két partján őskori, szarmata kori és Árpád-kori töredékeket gyűjtöttünk.

A leletmentést az egykori ér É-i partján, egy edénytöredékekkel sűrűn borított területen végeztük. Külön problémát jelentett, hogy ebben az időben a román határ közelében 1000 m-es sávban csak külön engedély megszerzése után lehetett volna dolgozni, s a leletmentés kb. 700–800 m-re volt a határtól. Végül is sikerült engedély nélkül ásnunk, de napjában többször is hallani lehetett, amint a román határőrök rálöttek a Magyarországra szökő menekültekre.

A kijelölt 3x15 m-es DK–ÉNy-i irányú árok Ény-i részén a harmadik ásónyom után paticsos, égett réteget találtunk. Már ekkor sejthető volt, hogy kemencére bukkantunk. A felső rétegekben őskori, szarmata kori, avar és Árpád-kori cserepeket, valamint állatsontokat gyűjtöttünk. A későbbiekben is ezek a korok jelentkeztek, az Árpád-kor kivételével. Árkunk Ény-i kiszélesítésében egy őskori tüzhelyre és egy szarmata kori ház sarkára bukkantunk. A DK-i részen talált árok valószínűleg avar koriak, bár nem lehet teljesen kizárni, hogy már az Árpád-korba tartoznak. (III.t.3.)

1. sz. kemence

A paticsos rész bontása során kiderült, hogy valóban egy kemencére bukkantunk. A belül vörös égett boltív 65 cm mélyen jelentkezett. Bár a boltozat beszakadt, egy része megmaradt eredeti helyzetében. Az omladék eltávolítása után megtaláltuk az egyenesre simított kiégett alját. (III.t.1.) A kemence betöltésében avar kori kerámiát és állatsontot találtunk. A kemencéhez egy nagyjából szögletes előtér csatlakozott, mely 210x220 cm-es volt. Legnagyobb mélysége 247 cm. Betöltésében szintén avar kori kerámiatöredékek és állatsontok voltak. A betöltést eltávolítva kiderült, hogy az előtér Ény-i sarkában volt a lejárát. Bár az egykori lépcsőrendszerű kiképzés csak nyomaiban maradt meg, mégis egyértelmű, hogy

itt lehetett bejutni az előtérbe. Innen tovább lejt a szint, majd jobbra fordítva egy újabb lejtős rész vezet le az előtér D-i, legmélyebb részébe. Az előtérben a kemence elé állva kb. mellmagasságban volt a kemence. (III.t.1.).

Bár a kemence és előtere összetartozása (IV.t.1.) nem kétséges, van egy nehezen magyarázható jelenség. Az előtér alja ugyanis a betöltéstől jól elváló, keményre taposott fekete föld volt, ezt felbontva azonban kiderült, hogy ez is beásás. Ez a fekete föld jól elvált az ebben a mélységben jelentkező, az előtér minden oldalról határoló kékszürke agyagtól. A gödör mélységét nem tudtuk megállapítani, mert három méter alatt feltört a talajvíz (IV.t.1.). A gödör rendeltetése talán a kemence építéséhez szükséges anyagot, majd a megfelelő mélységig újra feltöltötték, kialakítva a már megismert gödörfeneket. Az sem kizárt azonban, hogy a gödör eredetileg kút volt.

A kemence előtere fölött valószínűleg tető lehetett, hisz minden nagyobb eső után állt volna benne a víz. (IV.t.1. és V.t.1.). Az ezt tartó cölöpök nyomát azonban nem találtuk meg.

Az árokrendszer

A két feltárt árok részlet minden valószínűség szerint szintén avar kori, bár az 1. árok É-i végében előkerült három edénytöredék és a felszínen gyűjtött Árpád-kori cserepek alapján nem zárható ki teljesen az Árpád-kori keltezés sem. (II.t.3.), (XX.t.2-3-5.).

Árkainknak csak az alsó részét tudtuk megfigyelni. Mindkettőnek nagyjából egyenes volt az alja, falaik enyhén befelé lejtettek (II.t.1-2.). Sajnos csak az alsó szinten jelentkeztek, így az eredeti szélességük nem állapítható meg.

A leletanyag leírása

1. kemence előtérében

1./ Homokkal soványított, kissé csillámos, korongolt, sötétszürke színű, kihajló, levágott szélű peremű, vállán bekarcolt hullámvonalkötegekkel díszített fazék töredéke. (VI.t.1. Szá: 26,4 cm. V: 0,8 cm.)

2./ Világosszürke, kavicssal soványított, lassú korongon készült, lefelé szűkülő, vízszintesen levágott peremű edény töredéke. (VI.t.2. Szá: 30,5 cm V: 0,9 cm.)

3./ Sötétszürke, homokkal soványított, korongolt, kihajló peremű, nyakán és vállán vízszinte-

KÉSO AVAR KORI KEMENCE KEVERMES-BAKÓFENÉKEN

MEDGYESI PÁL

1989. tavaszán földmunkák során paticsdarábok, edénytöredékek kerültek elő Kevermes Bakófenék nevű határrészén. 1989. július 21–28. között a helyi Tsz anyagi támogatásával leletmentést végeztünk a lelőhelyen, mely kevermestől DK-re terül el (I.t.1.). Itt egy egykori vízfolyás kissé kiszélesedő medre közepén a mai napig náddal benőtt, ingoványos rész található. Ezt nevezik Bakófenéknek. Az ingoványos részt az utóbbi években szeméttel, hulladékkal töltötték fel. (I.t.2.). Az előzetes terepjárás alkalmával az egykori meder két partján őskori, szarmata kori és Árpád-kori töredékeket gyűjtöttünk.

A leletmentést az egykori ér É-i partján, egy edénytöredékekkel sűrűn borított területen végeztük. Külön problémát jelentett, hogy ebben az időben a román határ közelében 1000 m-es sávban csak külön engedély megszerzése után lehetett volna dolgozni, s a leletmentés kb. 700–800 m-re volt a határtól. Végül is sikerült engedély nélkül ásnunk, de napjában többször is hallani lehetett, amint a román határőrök rálöttek a Magyarországra szökő menekültekre.

A kijelölt 3x15 m-es DK–ÉNy-i irányú árok Ény-i részén a harmadik ásónyom után paticsos, égett réteget találtunk. Már ekkor sejthető volt, hogy kemencére bukkantunk. A felső rétegekben őskori, szarmata kori, avar és Árpád-kori cserepeket, valamint állatcsontokat gyűjtöttünk. A későbbiekben is ezek a korok jelentkeztek, az Árpád-kor kivételével. Árkunk Ény-i kiszélesítésében egy őskori tűzhelyre és egy szarmata kori ház sarkára bukkantunk. A DK-i részen talált árok valószínűleg avar koriak, bár nem lehet teljesen kizárni, hogy már az Árpád-korba tartoznak. (III.t.3.)

1. sz. kemence

A paticsos rész bontása során kiderült, hogy valóban egy kemencére bukkantunk. A belül vörös égett boltív 65 cm mélyen jelentkezett. Bár a boltózat beszakadt, egy része megmaradt eredeti helyzetében. Az omladék eltávolítása után megtaláltuk az egyenesre simított kiégett alját. (III.t.1.) A kemence betöltésében avar kori kerámiát és állatcsontot találtunk. A kemencéhez egy nagyjából szögletes előtér csatlakozott, mely 210x220 cm-es volt. Legnagyobb mélysége 247 cm. Betöltésében szintén avar kori kerámiatöredékek és állatcsontok voltak. A betöltést eltávolítva kiderült, hogy az előtér Ény-i sarkában volt a lejárát. Bár az egykori lépcsőrendszerű kiképzés csak nyomaiban maradt meg, mégis egyértelmű, hogy

itt lehetett bejutni az előtérbe. Innen tovább lejt a szint, majd jobbra fordítva egy újabb lejtős rész vezet le az előtér D-i, legmélyebb részébe. Az előtérben a kemence elé állva kb. mellmagasságban volt a kemence. (III.t.1.)

Bár a kemence és előtere összetartozása (IV.t.1.) nem kétséges, van egy nehezen magyarázható jelenség. Az előtér alja ugyanis a betöltéstől jól elváló, keményre taposott fekete föld volt, ezt felbontva azonban kiderült, hogy ez is beásás. Ez a fekete föld jól elvált az ebben a mélységben jelentkező, az előtér minden oldalról határoló kékesszürke agyagtól. A gödör mélységét nem tudtuk megállapítani, mert három méter alatt feltört a talajvíz (IV.t.1.). A gödör rendelkezése talán a kemence építéséhez szükséges anyagot, majd a megfelelő mélységig újra feltöltötték, kialakítva a már megismert gödörfenéket. Az sem kizárt azonban, hogy a gödör eredetileg kút volt.

A kemence előtere fölött valószínűleg tető lehetett, hisz minden nagyobb eső után állt volna benne a víz. (IV.t.1. és V.t.1.). Az ezt tartó cölöpök nyomát azonban nem találtuk meg.

Az árokrendszer

A két feltárt árok részlet minden valószínűség szerint szintén avar kori, bár az 1. árok É-i végében előkerült három edénytöredék és a felszínen gyűjtött Árpád-kori cserepek alapján nem zárható ki teljesen az Árpád-kori keltezés sem. (II.t.3.), (XX.t.2-3-5.)

Árkainknak csak az alsó részét tudtuk megfigyelni. Mindkettőnek nagyjából egyenes volt az alja, falaik enyhén befelé lejtettek (II.t.1-2.). Sajnos csak az alsó szinten jelentkeztek, így az eredeti szélességük nem állapítható meg.

A leletanyag leírása

1. kemence előtérében

1./ Homokkal soványított, kissé csillámos, korongolt, sötétszürke színű, kihajló, levágott szélű peremű, vállán bekarcolt hullámvonalkötegekkel díszített fazék töredéke. (VI.t.1. Szá: 26,4 cm. V: 0,8 cm.)

2./ Világosszürke, kavicssal soványított, lassú korongon készült, lefelé szűkülő, vízszintesen levágott peremű edény töredéke. (VI.t.2. Szá: 30,5 cm V: 0,9 cm.)

3./ Sötétszürke, homokkal soványított, korongolt, kihajló peremű, nyakán és vállán vízszinte-

sen bekarcolt vonallal díszített fazéktöredék. (VII.t.1. Szá: 11,7 cm V: 0,5 cm.).

4./ Szürke és barna színű, korongolt, homokkal soványított, vízszintesen bekarcolt körbefutó vonalköteggel díszített oldaltöredékek. (VII.t.2-3-4-5, 7,8,12. V: 0,5-0,9 cm között).

5./ Szürke és barna színű, homokkal soványított, korongolt, bekarcolt hullámvonal köteggel díszített darabok. (VII.t.6-7,11., V: 0,7 ill. 0,8 cm).

6./ Barna színű, homokkal soványított, korongolt díszítetlen oldaltöredék. (VII.t.10. V: 1,1 cm).

7./ Szürke, homokkal soványított, korongolt fazék fenéktöredéke. (VII.t.13. FÁ: 12,2, V: 1,1 cm).

8./ Barna színű, szürke foltos, cseréppel soványított, korongolatlan, kihajló fazékperem. (VIII.t.4. Szá: 16,5 cm. V: 0,5 cm).

9./ Szürke, cseréppel soványított, korongolatlan, kihajló fazékperem. (VIII.t.6. Szá: 24,1 cm. V: 1,1 cm).

10./ Barna színű, korongolatlan, homokkal és cseréppel soványított, ívelt vállú edény oldaltöredéke. (VIII.t.1. V: 0,9 cm).

11./ Kívül világosbarna, belül szürke, homokkal soványított, korongolatlan bekarcolt vonalköteg alatt és felett hullámvonalkötegekkel díszített oldal. (VIII.t.2. V: 0,7 cm).

12./ Kívül-belül barna, homokkal soványított, korongolatlan, két vízszintesen körbefutó vonalköteg között egymást keresztező vonalkötegekkel díszített töredék. (VIII.t.3. V: 0,6 cm).

1. sz. kemencében

1./ Szürke, korongolt, homokkal és kavicsal soványított kihajló lekerekített szélű fazékperem. (XVI.t.1. Szá: 24,5 cm, V: 0,9 cm).

2./ Korongolt, homokkal és apró kavicsal soványított, barna-szürke foltos, vízszintesen körbefutó árokkal (csigavonal?) díszített oldaltöredék (XVI.t.4. V: 0,7 cm).

3./ Szürke, korongolt, homokkal soványított, kihajló fazék nyakának töredéke, perem nélkül. (CXVI.t.5. V: 0,6 cm).

4./ Barna, korongolatlan, cseréppel soványított edény oldaltöredéke (CXVI.t.2. V: 0,6 cm).

5./ Barna színű, durva, cseréppel soványított sütőharang több darabból ragasztott pereme. (XVI.t.3. Szá: 31,8 cm, V: 1,1-1,6 cm).

6./ Világosbarna, durva cseréppel soványított sütőharang peremes töredéke. (XVII.t.1. Szá: 31,2 cm, V: 1,8 cm).

7./ Kívül szürke, belül barna színű, sütőharang több darabból ragasztott peremes töredéke (XVII.t.2. Szá: 36,6 cm, V: 1,7-2,1 cm).

1. Árok betöltésében

1./ Szürke, korongolt, kavicsal soványított, két vízszintesen bekarcolt árokkal díszített oldaltöredék. (XX.t.4. V: 0,5 cm). Ezenkívül őskori és szarmata cserepek, állatcsontok kerültek elő.

Az avar kori kemence feletti rétegekből a következő leletek jöttek felszínre (B.3-4. ásónyom)

1./ Barna színű, korongolt, homokkal soványított, kihajló, levágott szélű peremű oldalán két vízszintes, párhuzamos, bekarcolt vonallal díszített fazéktöredék. (XVIII.t.1. Szá: 24,5 cm, V: 0,7 cm).

2./ Szürke, korongolt, homokkal soványított, kihajló, levágott szélű peremű, vállán bekarcolt, széles hullámvonallal díszített. (XVIII.t.2. Szá: 24,2 cm, V: 0,9 cm).

3./ Szürke, korongolt, bekarcolt vonalköteggel, hullámvonalköteggel díszített darabok (XIX.t.2-3. V: 0,5 ill. 0,8 cm).

4./ Barna, korongolatlan homokkal soványított, vastag falú edény töredéke. (XIX.t.1., V: 1 cm).

5./ Szürke színű, cseréppel soványított sütőkorong pereme. (XVIII.t.3., Szá: 32,4 cm, V: 1,6-1,9 cm).

6./ Szürke, cseréppel soványított sütőharang pereme. Külső oldala sérült. (XIX.t.5., Szá: 32,5 cm, V: 0,6-1,5 cm).

7./ Szürke-barna foltos, cseréppel soványított, feltűnően vastag falú, sütőharang oldala. A rajta lévő bekarcolt vonaldíszítés mintája nem rekonstruálható meg. (XIX.t.4., V: 2,8 cm).

Őskori és szarmata kori edénytöredékek és állatcsontok egészítik ki a leletanyagot.

Az őskori tűzhely fölötti „A” rábontás) 2. ásónyomban

1./ Korongolt, homokkal soványított, vízszintes tetejű, vastagfalú, vízszintes peremű, lefelé összeszűkülő, oldalán bekarcolt vonalköteggel díszített edény (XX.t.4., Szá: 14,2 cm, V: 1 cm) töredéke.

2./ Szürke, korongolt, homokkal soványított, bekarcolt vonalköteggel, ill. vonalkötegekkel díszített oldalak. (XX.t.2-3, 8-9, V: 0,4-0,9 cm között).

3./ Kívül szürke-barna foltos, belül barna színű, homokkal soványított, korongolt, díszítetlen oldaltöredék (XX.t.7., V: 0,9 cm).

4./ Szürke, barna foltos, cseréppel soványított, korongolatlan kihajló fazékperem. (XX.t.6., Szá: 29,6 cm, V: 0,9 cm).

5./ Szürke, korongolatlan, homokkal soványított, díszítetlen oldal. (XX.t.1. V: 0,8 cm).

Ezen kívül néhány őskori kerámiatöredéket és állatcsontokat találtunk itt.

A leletanyag értékelése

1. Korongolt kerámia (I.t.1-2., VII.t.1-13., XVI.t.1,3-4., XVIII.t.1-2., XIX.t.2-3., XX.t. 2-5., 7-9.)

Korongolt edényeink többsége fazekából származik. Anyaguk enyhén csillámos, homokkal soványított. A néhány, épebben megmaradt peremtöredék jellegzetes formákat mutat. (VI.t.1., VII.t.1., XVIII.t.1-2). Ezek kihajló peremű, vállukon, nyakukon bekarcolt vonallal hullámvonallal, köteggel díszített töredékek. A XVIII.t.2.sz. belső

peremén bekarcolt vonaldíszszel és hullámvonalköteggel díszített perem jellegzetes a késő avar kori sírokból előkerülő anyagban is. Hasonló töredékeket közöl Garam Éva Tiszafüredről telepanyagból, (GARAM 1981. 144-145. ÉS 3-5. KÉP) s ismerős ez a kerámia a Madaras László által feltárt, Tiszafüred-Morotvaparton előkerült későavar telepről is. (MADARAS 1991. 254-255, 274 ÉS 14.T.6., 21.T.2., 22.T.7.,9.) Ugyancsak megvan a Zemplénagárdi 7-9. századi hamvasztásos temetőben is. (RÉVÉSZ-WOLF 1993. 13. KÉP 1.) A VI.t.2. összeszűkülő alján, vízszintes tetejű peremű edénye tál, a XX.t.4. vonatköteggel díszített, vízszintes szűkülő edénye pohár lehetett.

A többi korongolt töredék edényoldalakkól származik. Többségük bekarcolt vonalköteggel, hullámvonalköteggel, egyes vonalakkal díszített. Ezek szintén jellegzetesek a későavar kerámiaanyagban. A leletanyag egyetlen fenéktöredéke szintén fazékból származik. (VII.t.13.)

2. Korongolatlan kerámia

(VIII.t.1-7., XI.t.2., XIX.t.1., XX.t.1.,6-7.)

A korongolatlan kerámia között anyagára nézve két típust lehet elkülöníteni. Az egyikbe homokkal soványított, világosbarna, barna színű, jól kiégett, aránylag vékony falú darabok vannak. Valamennyi ilyen töredékünk vonalkötegekkel, hullámvonalkötegekkel díszített oldal. (VIII.t.2-3., 7.)

A másik típus a szokásos cseréppel soványított, durva felületű kerámia. Számos kihajló fazék perem (VIII.t.4,6,XX.t.6.) mellett említést érdemel a XI.t. 2. összeszűkülő nyakú edénye. Hasonlóan összeszűkülő nyakú edények töredékeit közli Bálint Csanád Eperjesről. (BÁLINT 1991. XXVI-II.T.1., XXIX.T.4.) A többi korongolatlan töredék jellegtelen, díszítetlen darab.

Sütőharangok

(IX.t.1-5., X.t. 1-2., XI.t.1., XII.t.1-2., XIII.t.1-2., XIV.t.1-2., XV.t.1-9., XVI.t.5., XVII.t.1-2., XVIII.t.3., XIX.t.4-5.)

A leletanyagban legnagyobb számban sütőharangból származó töredéket találtunk. Ezek egy része peremes töredék, így többé-kevésbé rekonstruálni lehetett rajzban a szájrészüket. Szájátmérőjük 26,5 cm és 36,6 cm között változik. Igen eltérő az egyes darabok vastagsága is: 0,9 cm 2,6 cm között. Ebben azonban szerepet játszik az is, hogy az adott töredék a sütőkorong melyik részéből származik.

Számos töredéken lehet megfigyelni bekarcolt díszítést. (IX.t.1., X.t.2., XII.t.2., XIV.t.1., XV.t.2-4., XIX.t.4.) Sajnos egyetlen esetben sem lehet összefüggő mintát kivenni a karcolásokból. A XIII.t.2., sütőharang peremén pedig textillenymot látszik. Eperjesen egy sütőharang töredéken a külső felületen Bálint Csanád hasonló lenyomatokat talált. (BÁLINT 1991. 17. ÉS 5. KÉP B., BÁLINT 1978. 47-49.) Ugyancsak megtalálható a Dobozon előkerült anyagban, (KOVALOVSKIZKI 1975. 208. ÉS 5. KÉP) s az örménykúti leletek

között is. (BÁLINT 1991. 59. 166.LJ., BÁLINT 1984. 74.)

A kárpátmedencei leletanyagban az avar kori és a kora Árpád-kori anyagban jönnek elő sütőharangok. Megtalálhatók a Tiszántúlon, a Duna-Tisza-köz északi határán, (MESTERHÁZY-HORVÁTH 1983. 121.) az Ipoly mentén, a Kárpát-medence Ény-i részén, a Dunántúlon és az Al-Dunánál is. (BÁLINT 1991. 62.)

A Békés megyei topográfiai munkák során is számos helyen kerültek elő sütőharang töredékek. Szőke Béla Miklós a Szarvas környéki felszínen gyűjtött leletanyag és néhány szondázó ásatás anyaga alapján arra a következtetésre jutott, hogy a sütőharangok, a korongolatlan bográcsok és a bepecsételt rácsmintás edények a 9. századra keltezhetők. (SZŐKE 1980. 181-203.) Sajnos a kelteztést számos dolog nehezíti, hisz például bepecsételt rácsmintás töredéket ismerünk a dunaujvárosi telep 12. házából is. Igaz ez valószínűleg a humuszleletek közé tartozik, így későbbi is lehet mint a korai avar 12. számú ház, bár VII.-IX. századi lelet nem került elő a telepen. (BÓNA 1973. 21., 13.T.10. ÉS 32.T.21.) Ugyanakkor sütőharang töredéket is ismerünk Árpád-kori telepásatásból.¹

A sütőharangok és a kézzel formált bográcsok időrendjéhez Békéscsaba-Gerla és Telekgerendás felszíni leletei kapcsán már e sorok szerzője is hozzászólt. (MEDGYESI 1991. 120-121.) Most az újabb kötet anyagának feldolgozása során nagyobb terület (12 település MRT 10.IV/3.) leletanyagát tudtam átnézni. Kiindulási alap az volt, hogy meg kell vizsgálni, hogy milyen avar vagy Árpád-kori környezetben kerülnek elő a sütőharangok és a kézzel formált bográcsok. Avar korinak vettük azokat a lelőhelyeket, ahol jellegzetes, vonallal, hullámvonallal, sűrű vonal- és hullámvonalkötegekkel díszített, korongolt és korongolatlan töredékek vannak. Az Árpád-korba soroltuk azokat a lelőhelyeket, ahol korongolt bográcsokkal, jellegzetes színű és anyagú, ritka vonalakkal, hullámvonalakkal, csigavonalakkal díszített töredékek voltak. Az adott 12 mai település területén összesen 60 lelőhelyen találtunk sütőharang töredéket. Ezek közül 28 helyen csak avar leletek voltak, 0 helyen csak Árpád-koriak és 32 helyen mind a két kor leletanyaga. Bár felszíni anyag alapján nehéz egyértelműen meghatározni a lelőhelyek korát, a számok azt mutatják, hogy a sütőharangos lelőhelyek többsége az avar korba sorolható, hisz nem valószínű, hogy a 32 mind avar, mind Árpád-kori anyagot tartalmazó lelőhelyen mindenütt az Árpád-kori anyaghoz tartoznak a sütőharangok.

A kézzel formált bográcsok keltezése körül kialakult kérdésekkel már számos cikk foglalkozott. Kovalovszky Júlia a Doboz-Hajdúirtáson feltárt Árpád-kori telepen is talált kézzel formált bográcsokat, melyek a telep korai rétegéhez tartoznak,

s a pontos keltezésük nem egyértelmű.² Fodor István több cikkben is foglalkozott a témával. Először arra a következtetésre jut, hogy a kézzel formált bográcsokat is a honfoglaló magyarság hozza magával Keletről. (FODOR 1975. 263.) Később úgy látja, hogy ezek egy része még korábban, a késő avar korban készül, (FODOR 1977. 340. 135. Lj.) többségük azonban a honfoglaló magyarsággal jelenik meg a Kárpát-medencében. (FODOR 1984. 106-107.) Szőke Béla Miklós viszont — mint már említettük — a kézzel formált bográcsokat a 9. századi avarsághoz köti. (SZŐKE 1980. 181-203.) A Rácalmás-Régi vasútállomáson előkerült szabadban levő kemencében, melyet az ásató Fülöp Gyula 8–9. századnak határozott meg, szintén volt korongolatlan bográcsstöredék.³

Az utóbbi időben szaporodnak azok az adatok, melyek a korongolatlan bográcsok (illetve azok többsége) avar kori keltezése mellett szólnak. Mesterházy Károly is számol a 8. századi keltezéssel. (MESTERHÁZY 1985. 149-161., MESTERHÁZY–HORVÁTH 1983. 112-123.) Takács Miklós szintén az avar korba sorolás mellett foglal állást. (VIDA 1991. 391.) Bálint Csanád az Eperjesi telep feldolgozásakor 8–9. századra keltezi az ilyen jellegű leletanyagot, (BÁLINT 1991. 72.) sőt elképzelhetőnek tartja, hogy már 670 után megjelenik a korongolatlan bogrács a Kárpát-medencében. (BÁLINT 1989. 50.24.) Vida Tivadar a szintén korongolatlan bográcsokat is tartalmazó Gyoma-133-as lelőhely anyagát szintén 8. századnak tartja, s ilyen korúnak véli a Tiszavasvári-Petőfi úti avar temető 58. sírjából előkerült korongolatlan bográcsot is. (VIDA 1991. 392-393.)

A már említett, Békéscsaba és Békés környékén végzett terepjárások alatt, 12 mai település terüle-

tén 37 lelőhelyen találtunk cserépbográcsból származó töredéket. Ebből 21 helyen csak avar anyag volt, 0 helyen csak Árpád-kori és 16 helyen mind a két kor együtt. Mindezek alapján azt kell mondanunk, hogy úgy tűnik, a korongolatlan bográcsok többsége avar, hisz nem valószínű, hogy a 16 mind avar, mind Árpád-kori anyagot tartalmazó lelőhely mindegyikén az Árpád-korhoz tartoznának a korongolatlan bográcsstöredékek. Különösen nem, ha a csak egy-egy kort képviselő 21 avar lelőhelyet összevetjük a csak Árpád-kori anyagot tartalmazó 0 lelőhellyel. Bár a kérdést csak további komoly feltárások dönthetik el, a terepbejárás adatok alapján is úgy tűnik, hogy a sütőharangok és a korongolatlan bográcsok többsége avar anyaggal kerül elő. A korai, 8. századi keltezés ellen szól azonban a leletek kis száma. Mint 60 lelőhelyen volt sütőharang töredék és 37 lelőhelyen korongolatlan bográcsból származó anyag. Ha már a 8. század elején megjelent ez a két kerámiatípus, s a 9. században is megvan, sőt a 10. századi magyarság is használja, akkor ez igen kis szám. Különösen ha összevetjük azzal, hogy van olyan Árpád-kori telep, ahol tucatszámra szedhetjük a korongolt bográcsból származó peremeket, füleket. A leletek kis száma alapján, különösen a korongolatlan bográcsok esetében, inkább lehet gondolni egy 8. század végi, 9. századi keltezéssel. Ha mégis korábban megjelenő kerámia típusról lenne szó, akkor viszont igen ritka, kis számban használt kellett, hogy legyen.

Összegzésül megállapíthatjuk, hogy Kevermes-Bakófenéken egy a 8–9. századi avarsághoz köthető, szabadban levő kemencét sikerült feltárunk, a kor jellegzetes kerámia töredékeinek kíséretében. Valószínűleg egy korabeli telep kis részletéről van szó.

JEGYZETEK

- 1 Pl. Szarvas-rózsás. Kovalovszki 1960. 37., Doboz-hajdúirtás: kovalovszki 1975. 5. Kép
- 2 Kovalovszki 1975. 210-211. És 17-18. Kép, bonyolítja a helyzetet, hogy az 1983-as ásatáson egy objektumon belül mind-

két bogrács típus töredékeit megtalálták. Vö.: Fodor, 1984. 106.

- 3 Fülöp 1979. 270. A téma kutatástörténetét részletesebben lásd: fodor, 1977. 323-347. És takács 1986. 88-92., 108-111.

RÖVIDÍTÉSEK

Acta Arch. Hung.
Arch. Ért.
Com. Arch. Hung.
Fol. Arch.
Font. Arch. Hung.
Varia Arch. Hung.

Acta Archeologica Academeae Scientiarum Hungaricae
Archaeológiai Értesítő
Communicationes Archeologicae Hungariae
Folia Archaeologica
Fontes Archaeologici Hungariae
Varia Archaeologica Hungarica

IRODALOM

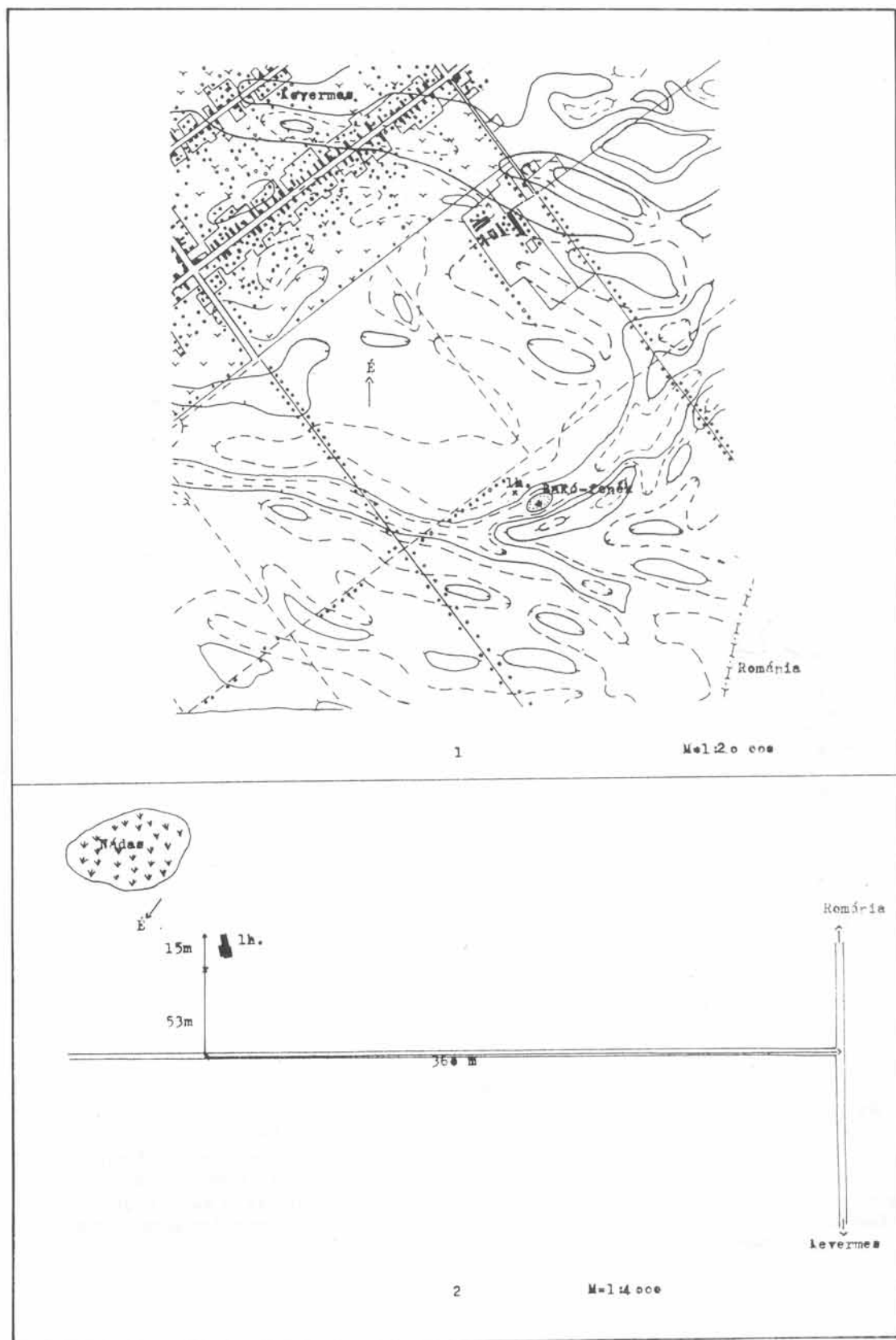
- BÁLINT, 1978**
Bálint Csanád: Kora-középkori falunyomok a Csongrád megyei Eperjesen. Tiszatáj, XXXI. (1978) II. február, 41-47.
- BÁLINT, 1984**
Bálint Csanád: Örménykút 54-es számú lelőhely. Régészeti Füzetek 1984. 84.
- BÁLINT, 1989.**
Bálint Csanád: Die Archäologie der Steppe. Wien-Köln 1989.
- BÁLINT, 1991.**
Bálint Csanád: Die Spätawarenzeitliche Siedlung von Eperjes (Kom. Csongrád) Varia Arch. Hung. 1991.
- BÓNA, 1973.**
Bóna István: VII. századi avar települések és Árpád-kori magyar falu Dunaújvárosban. Font. Arch. Hung. 1973.
- FODOR, 1975.**
Fodor István: Cserépüstjeink származása. Arch.Ért. 102.(1975.) 250-265.
- FODOR, 1977.**
István Fodor: Der Ursprung der in Ungarn gefundenen Tonkessel. Acta Arch. Hung. XXIX. (1977.) 323-349.
- FODOR, 1984.**
Fodor István: Kazárok, bolgárok, besenyők (Széjlegyzetek Peter B. Golden könyvéhez.)
- FÜLÖP, 1979.**
Fülöp Gyula: VIII-IX. századi településnyomok Rácalmás-Régi vasútállomáson. Alba Regia 17. (1979.) 267-274.
- GARAM, 1981.**
Garam Éva: VIII-IX. századi telepnyom Tiszafüred határában. Com. Arch. Hung. 1981. 137-147.
- KOVALOVSZKI, 1960**
Kovalovszki Júlia: Ásatások Szarvas környéki Árpád-kori falvak helyén. Arch.Ért. (1960) 32-40.
- KOVALOVSZKI, 1975.**
Kovalovszki Júlia: Előzetes jelentés a dobozi Árpád-kori faluásatásról 1962-1974. Arch.Ért. 102 (1975.) 204-222.
- MADARAS, 1991.**
Madaras László: Régészeti ásatások Tisza-füred-Morotvaparton. Szolnok Megyei Múzeumi Adattár. 32. Szolnok, 1991.
- MEDGYESI, 1991.**
Medgyesi Pál: Római és népvándorláskor. Békéscsaba története I. A kezdetektől 1848-ig. Szerk.: Jankovich B. Dénes-Erdmann Gyula. Békéscsaba, 1991. 88-121.
- MESTERHÁZY-HORVÁTH, 1983**
Mesterházy Károly-Horváth Lajos: Településtörténeti kutatások Veresegyház határában. Arch. Ért. 109 (1983.)
- MESTERHÁZY, 1985.**
Mesterházy Károly: Népvándorláskori cserépüstök. Fol. Arch. 36. (1985.) 149-163.
- RÉVÉSZ-WOLF, 1993.**
Révész László-Wolf Mária: Előzetes jelentés a Zemplénagárdi 7-9. századi hamvasztásos temető ásatásáról. Az Alföld a 9. században. Szeged, 1993. 101-124.
- SZÓKE, 1980.**
Szóke Béla Miklós: Zur awarenzeitlichen Siedlungsschichte des Körös-Gebietes in Südost-Ungarn. Acta Arch. Hung. 32. (1980.) 181-204.
- TAKÁCS, 1986.**
Takács Miklós: Die Arpadenzeitliche Tonkessel in Karpatenbecken. Varia Arch. Hung. 1. 1986.
- VIDA, 1991.**
Vida Tivadar: Újabb adatok az avar kori „fekete kerámia” és a korongolatlan cserépbográcsok kérdéséhez. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1984/1985-2. 384-399.

EIN SPÄTAWARENZEITLICHER BRENNOFEN IN KEVERMES-BAKÓFENÉK

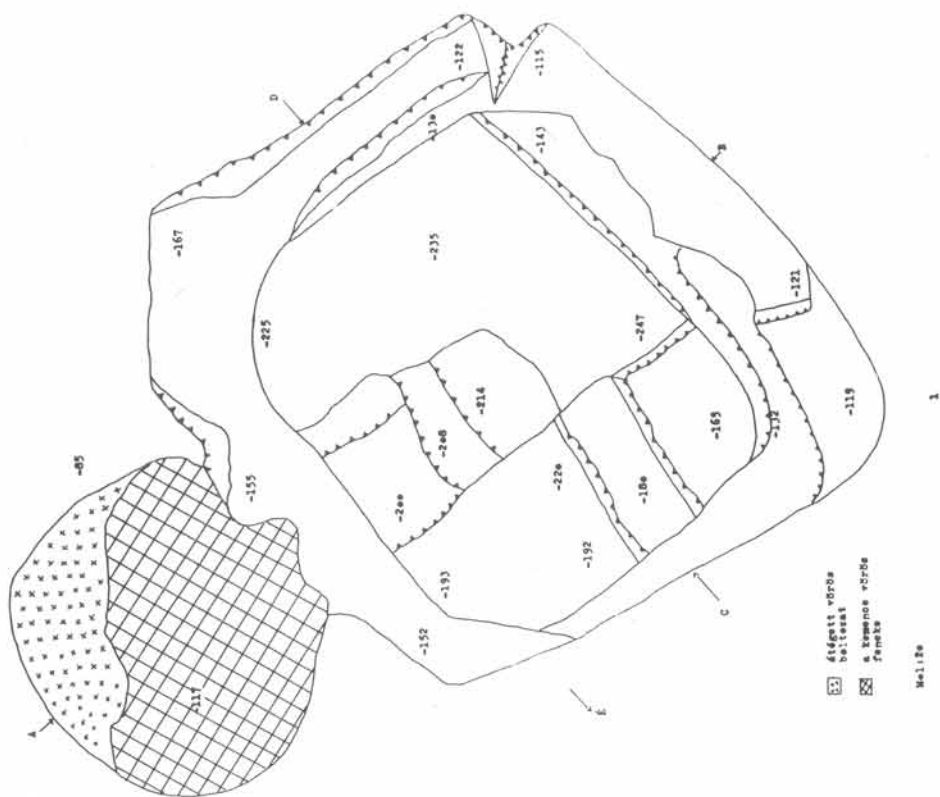
Resümee

Im Juli 1989 führten wir in Kevermes-Bakófenék eine Rettungsgrabung durch, in deren Verlauf auch ein Brennofen freigelegt wurde. Der Vorraum des im Freien befindlichen Ofens war ursprünglich eine tiefe Grube (ein Brunnen oder für Rohstoffgewinnung). In dieser Grube hatte man, zum Teil durch Auffüllen, den Vorraum des Ofens und in der Seitenwand den Ofen selbst

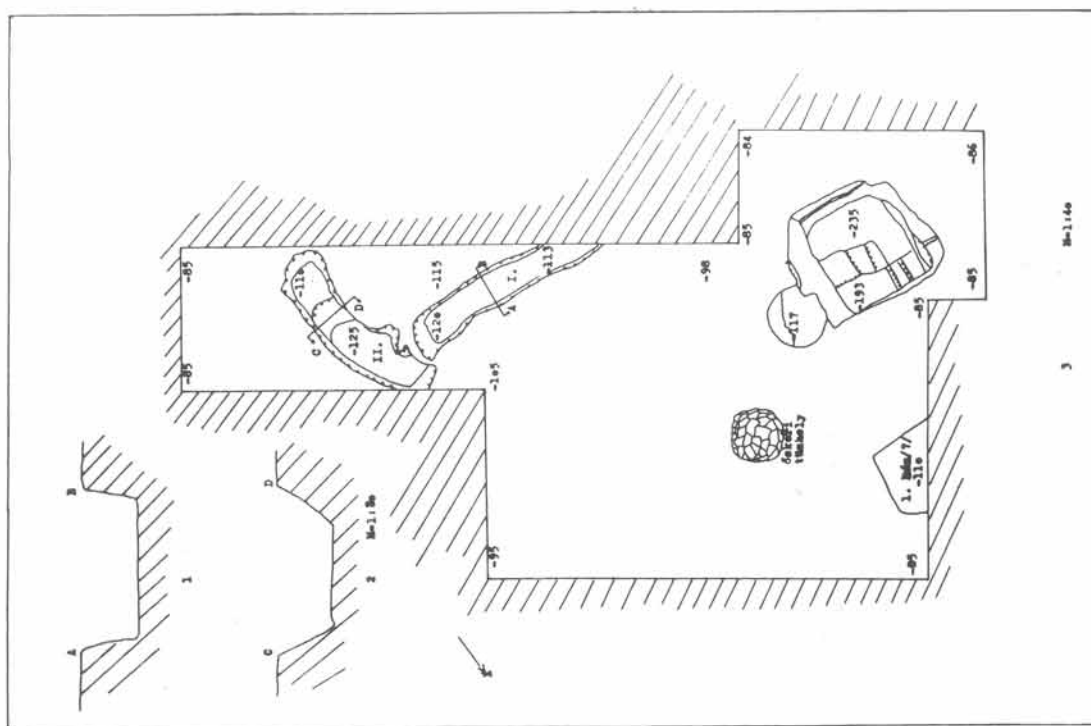
eingerichtet. Im glatten Brennraum fand sich keinerlei Bewurf mit irgendwelchen Fremdmaterial. In der Auffüllung des Ofens und seines Vorraumes lagen Keramikfragmente von handgeformter und Drehscheibenware sowie Stücke einer Backglocke. Laut Zeugnis der Funde konnten wir den Brennofen einer spätawarenzeitlichen Siedlung retten.

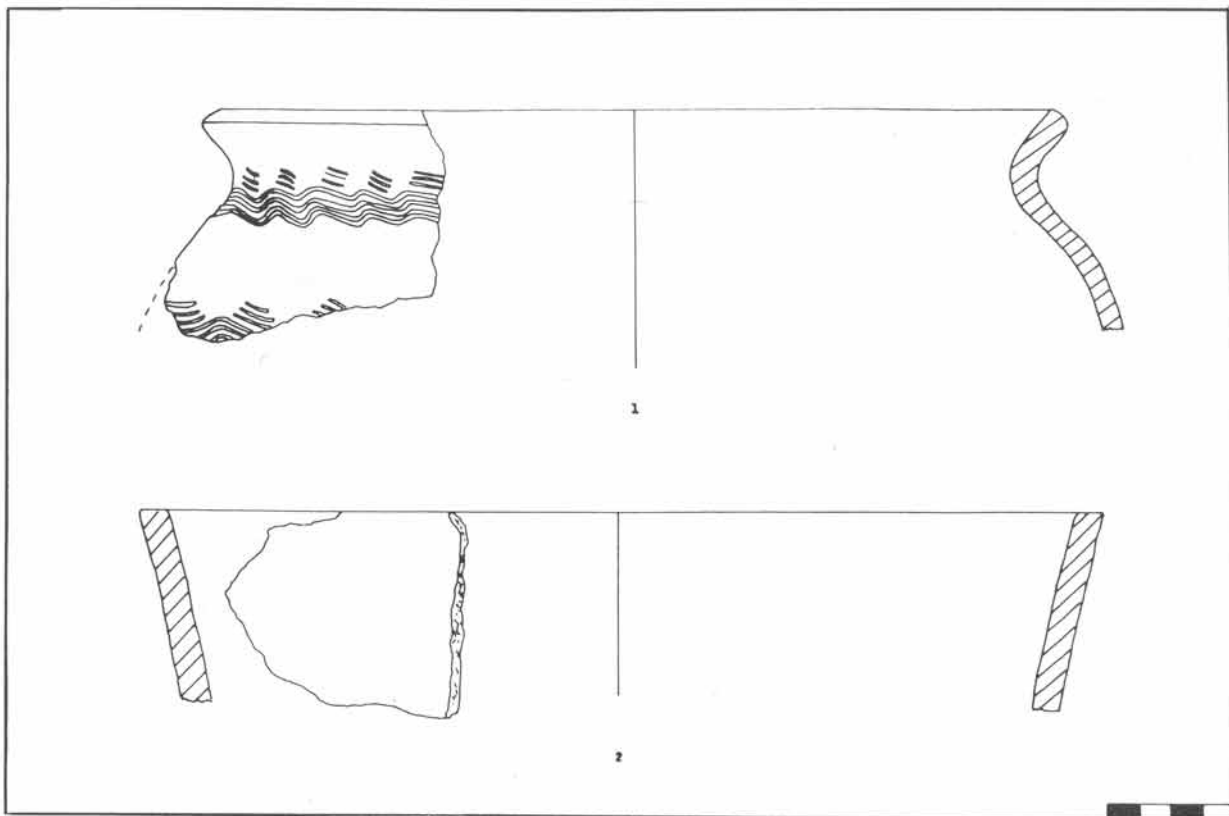
I. tábla
1-2. Kevermes-Bakófenék. A leletmentés helyszíne.

III. tábla
1. A kemence felülnézeti rajza.

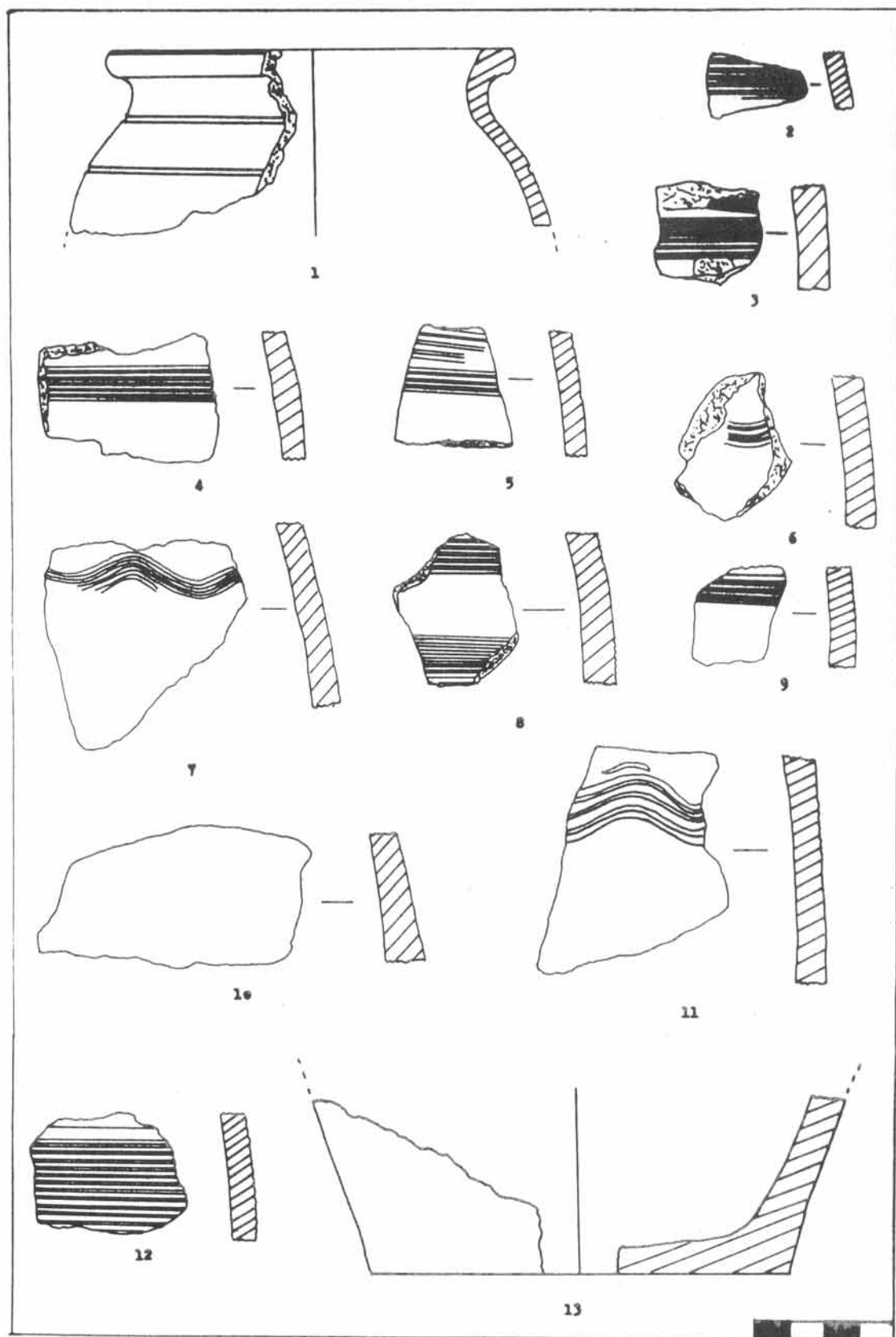

II. tábla
1. Az I. sz. árok metszete.
2. A 2. sz. árok metszete.
3. A leletmentés helyszínrajza.

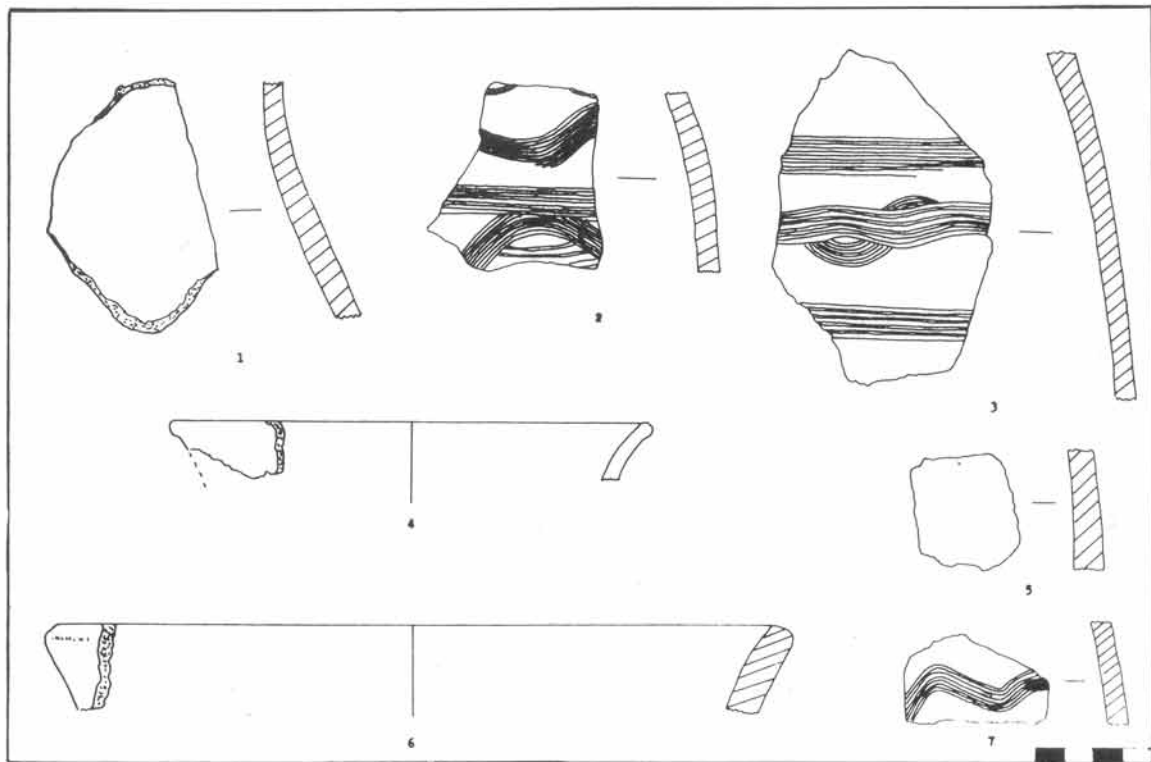

VI. tábla

1-2. Korongolt edénytöredékek a kemence előteréből.

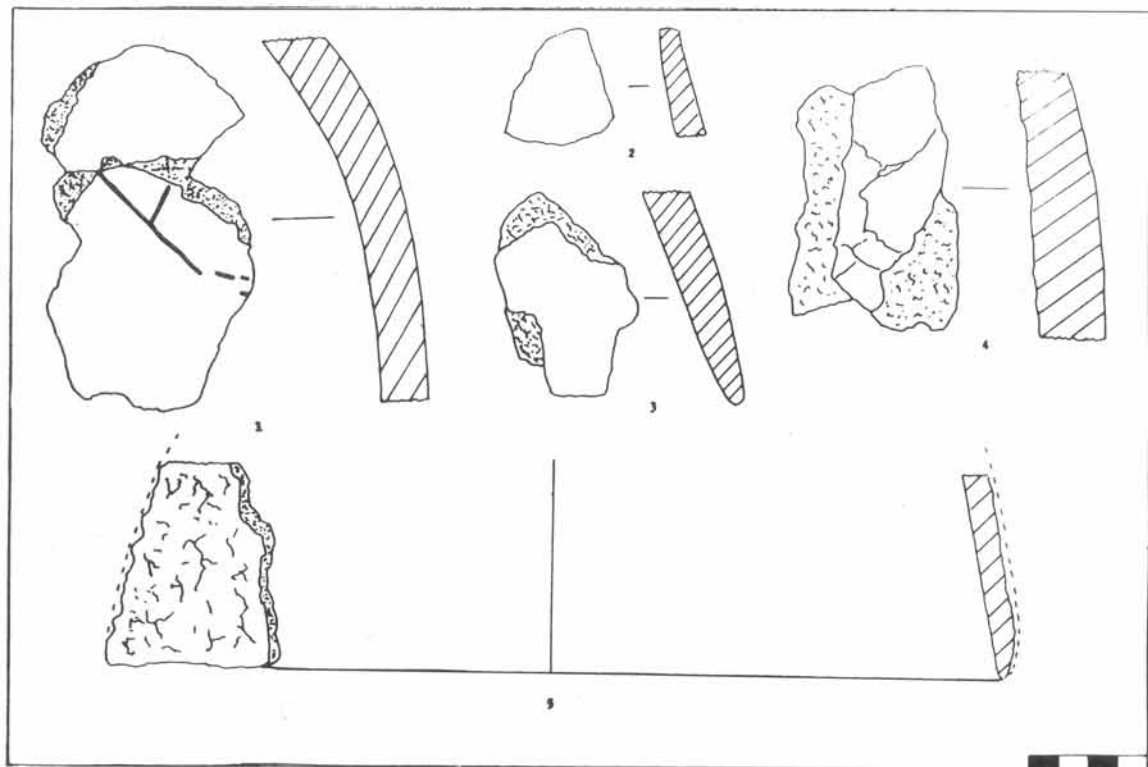

VII. tábla
1-13. Korongolt edénytöredékek a kemence előteréből.

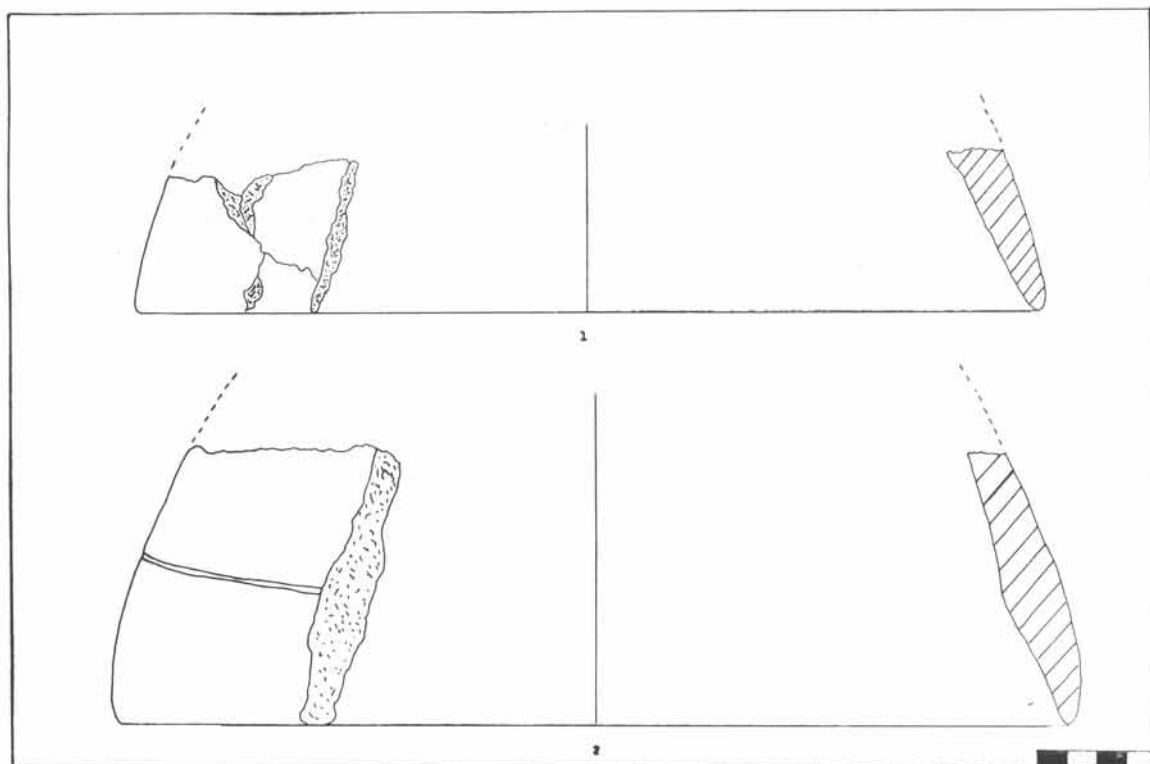
VIII. tábla

1-7. Korongolatlan edénytöredékek a kemence előteréből.

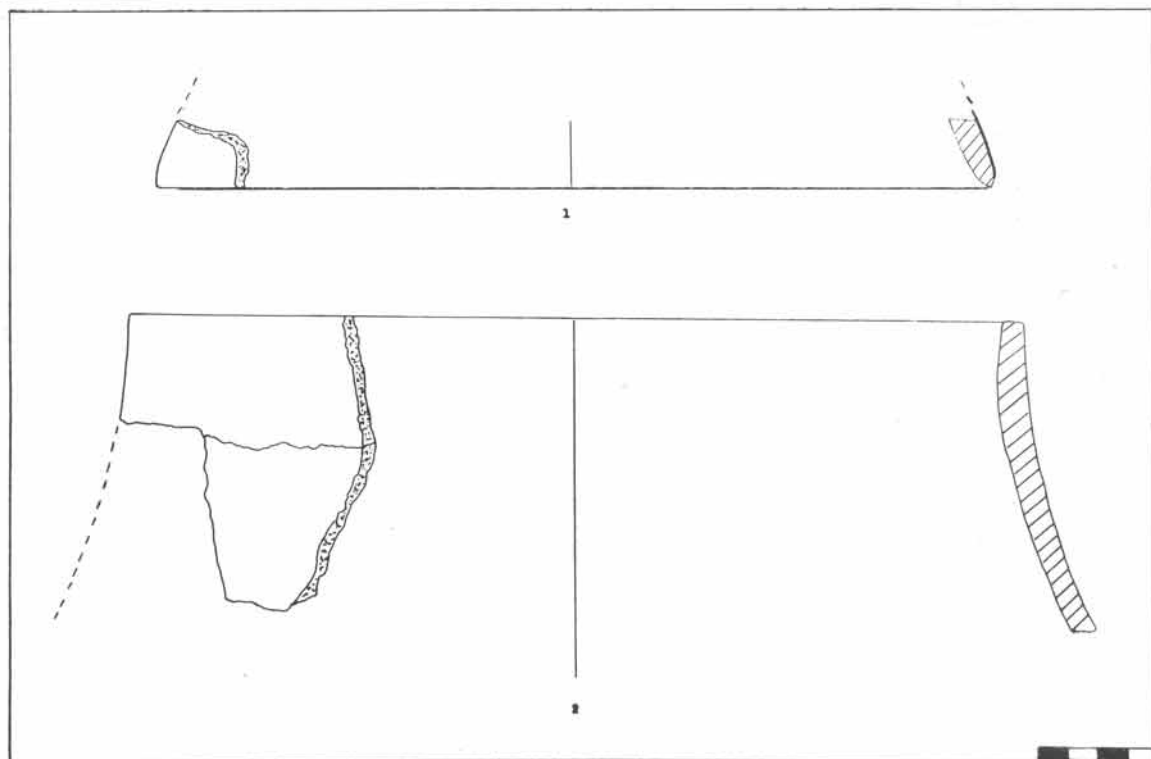

IX. tábla

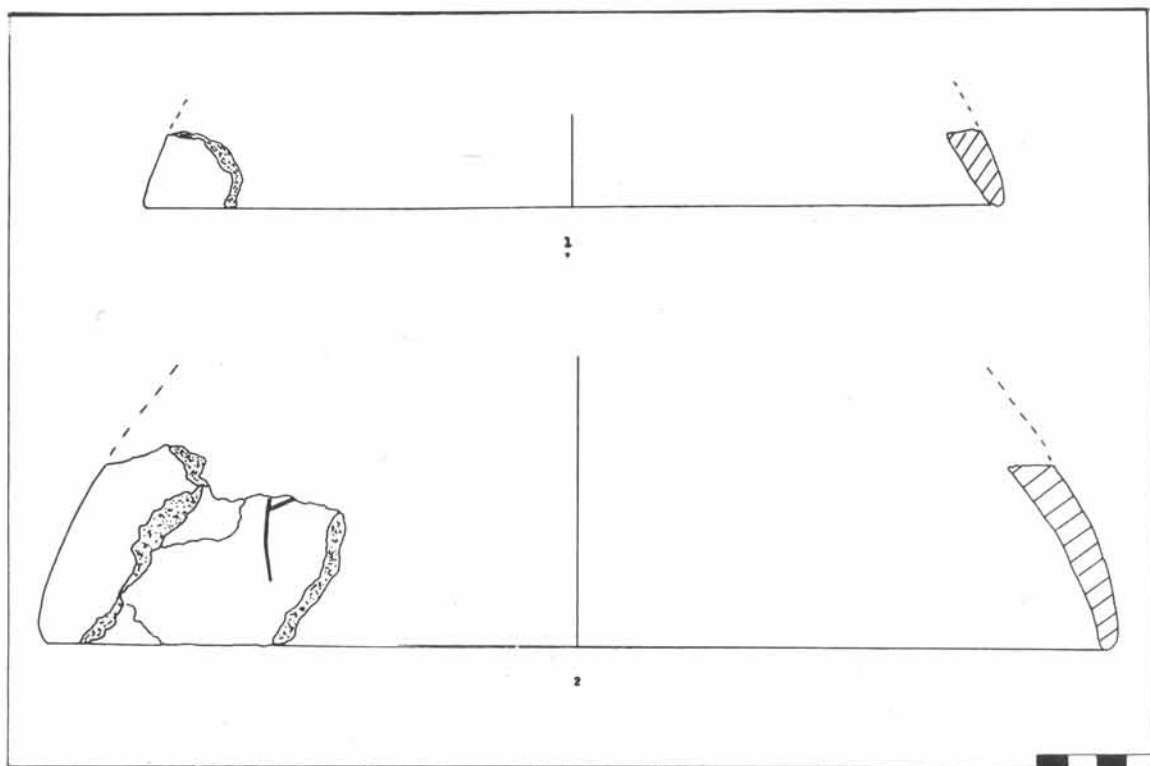
1-5. Sütőharang töredékek a kemence előteréből.

X. tábla
1-2. Sütőharang töredékek a kemence előteréből.

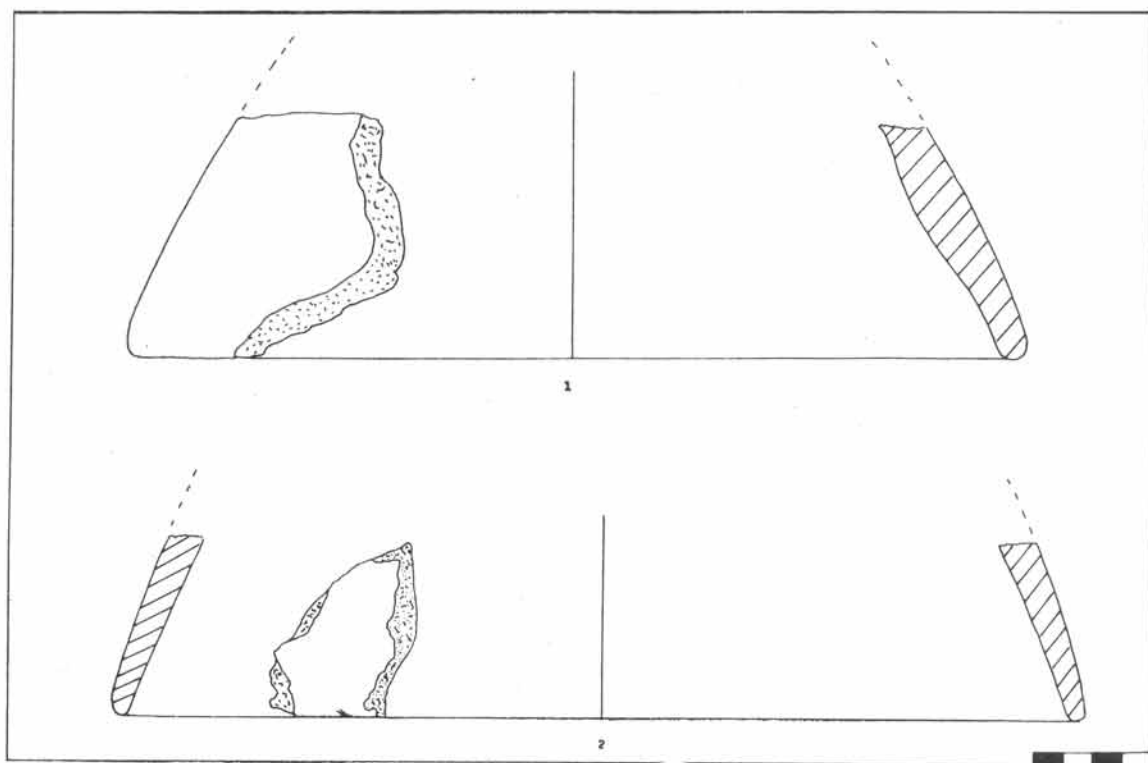

XI. tábla
1. Sütőharang töredék a kemence előteréből.

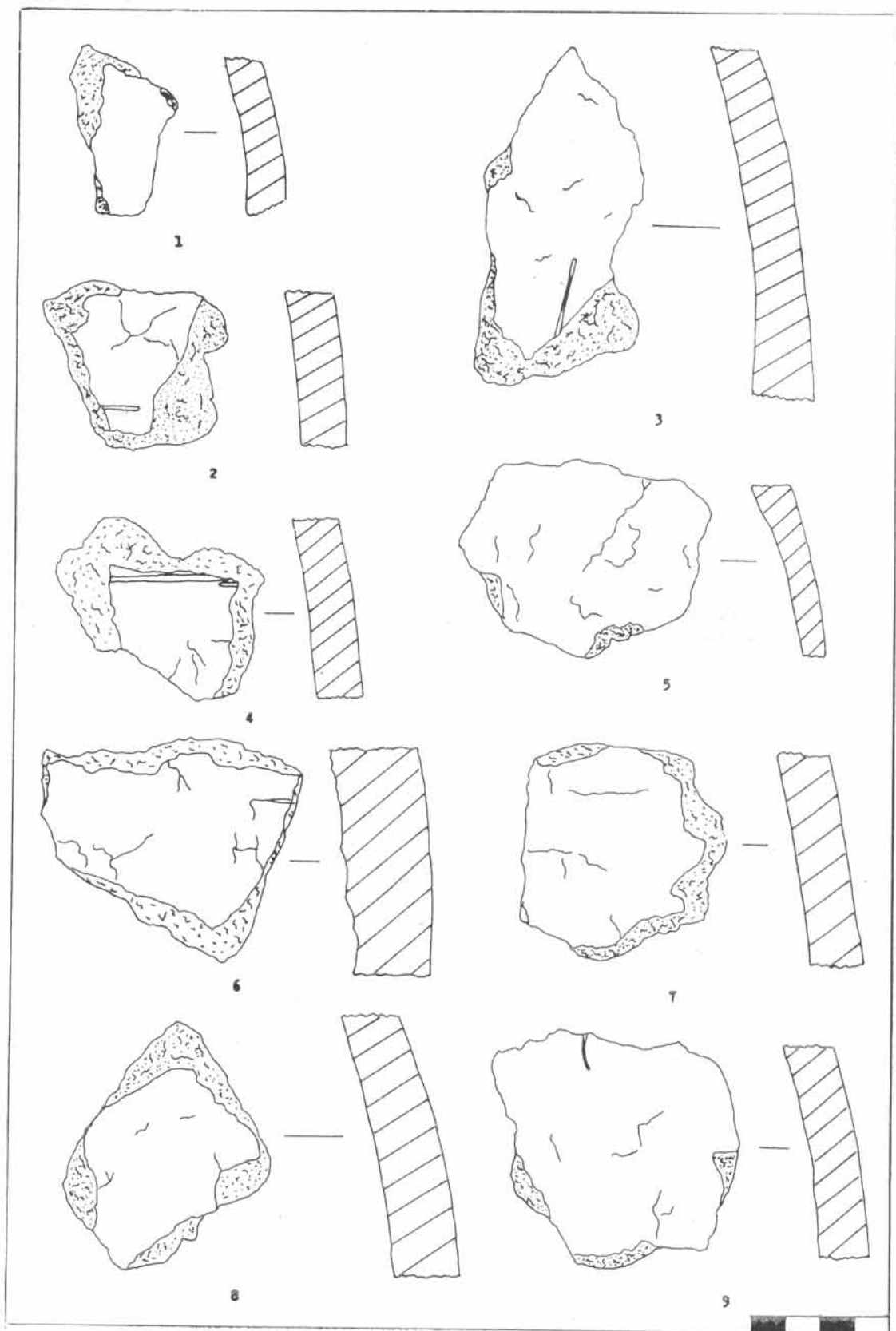
XII. tábla

1-2. Sütőharang töredékek a kemence előteréből.

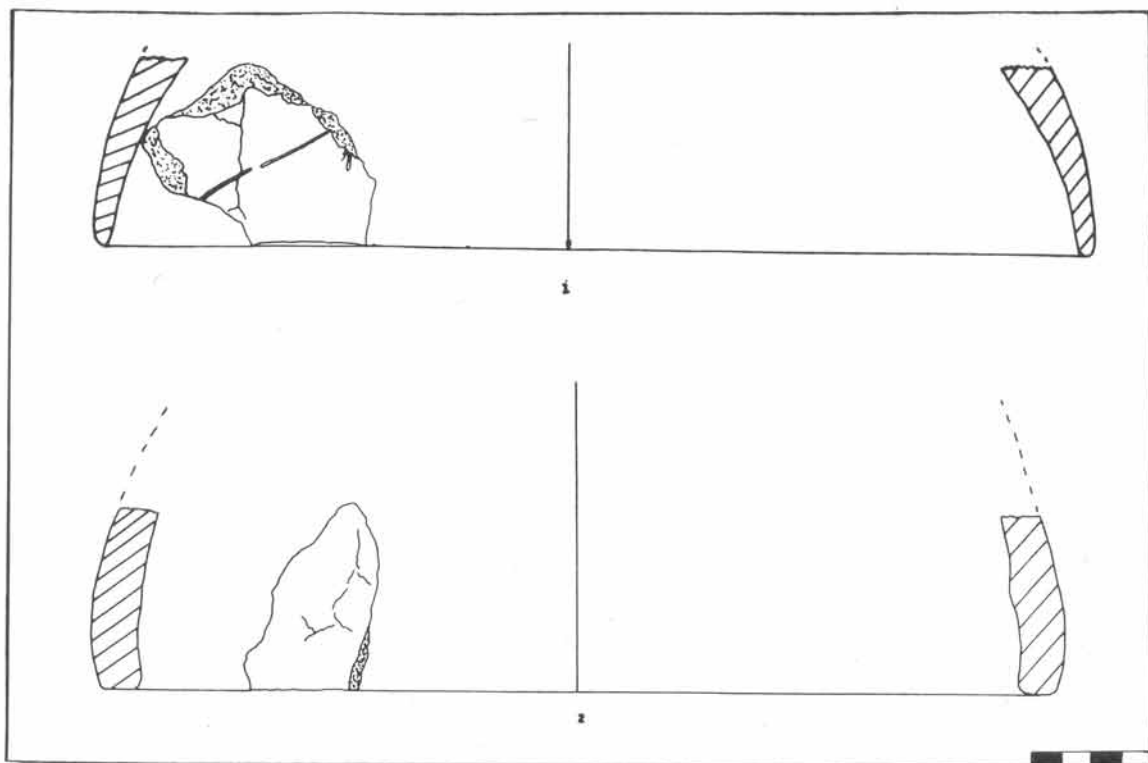
XIII. tábla

1-2. Sütőharang töredékek a kemence előteréből.

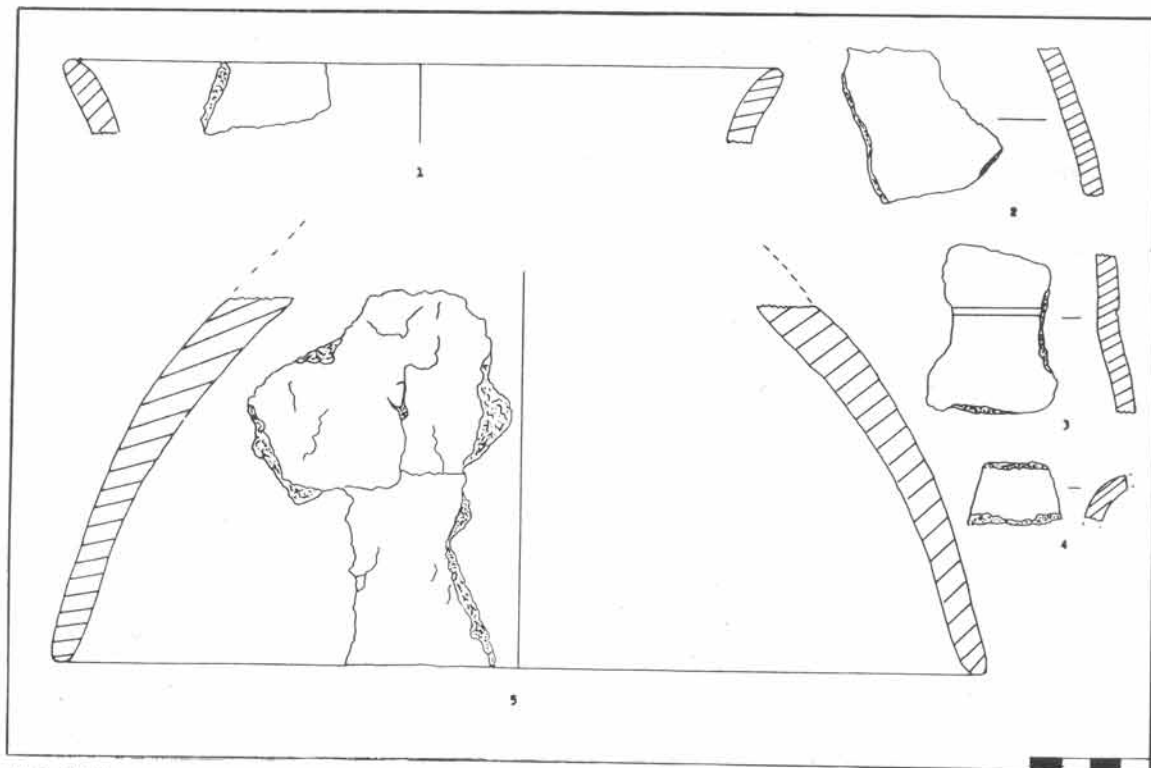
XIV. tábla

1-2. Sütőharang töredékek a kemence előteréből.

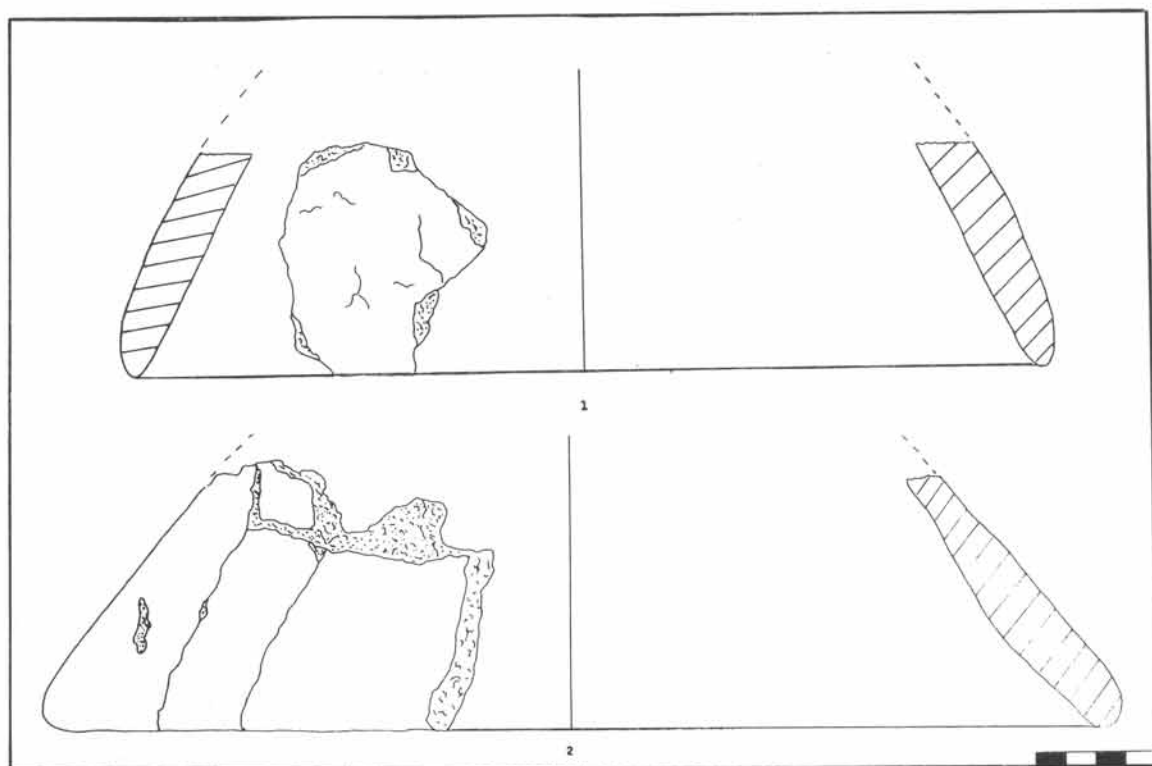
XV. tábla

1-9. Sütőharang töredékek a kemence előteréből.

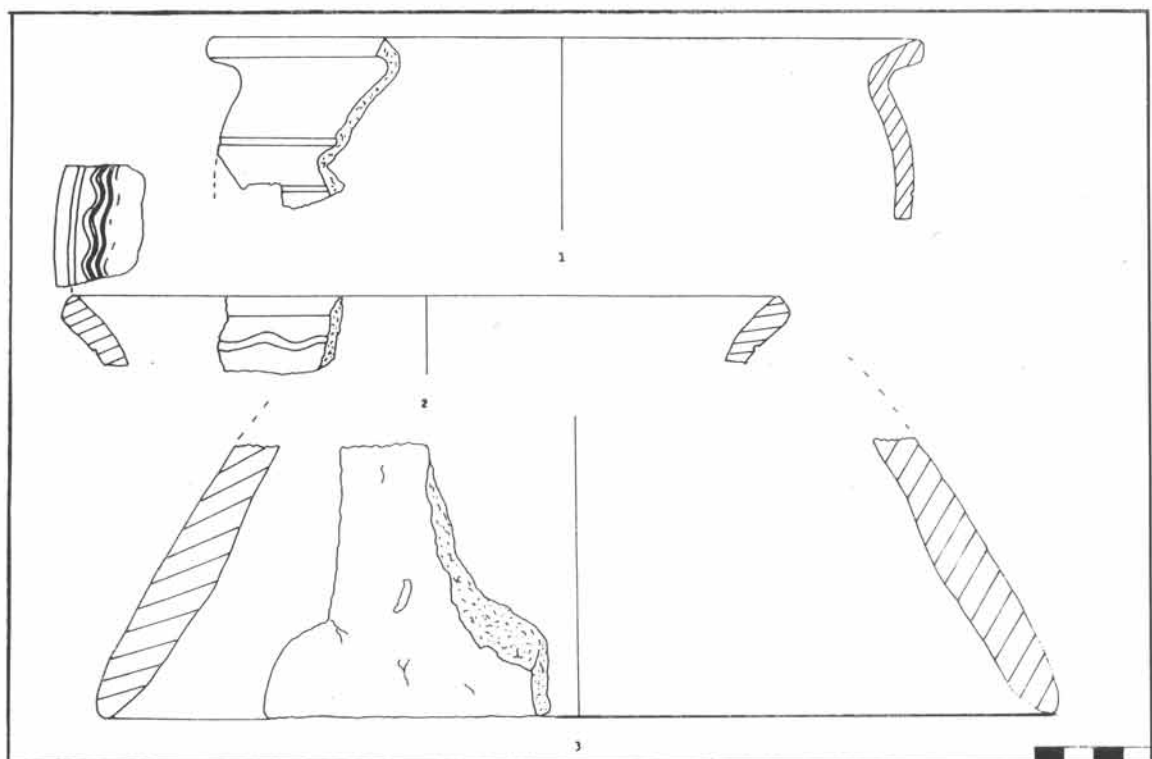

XVI. tábla

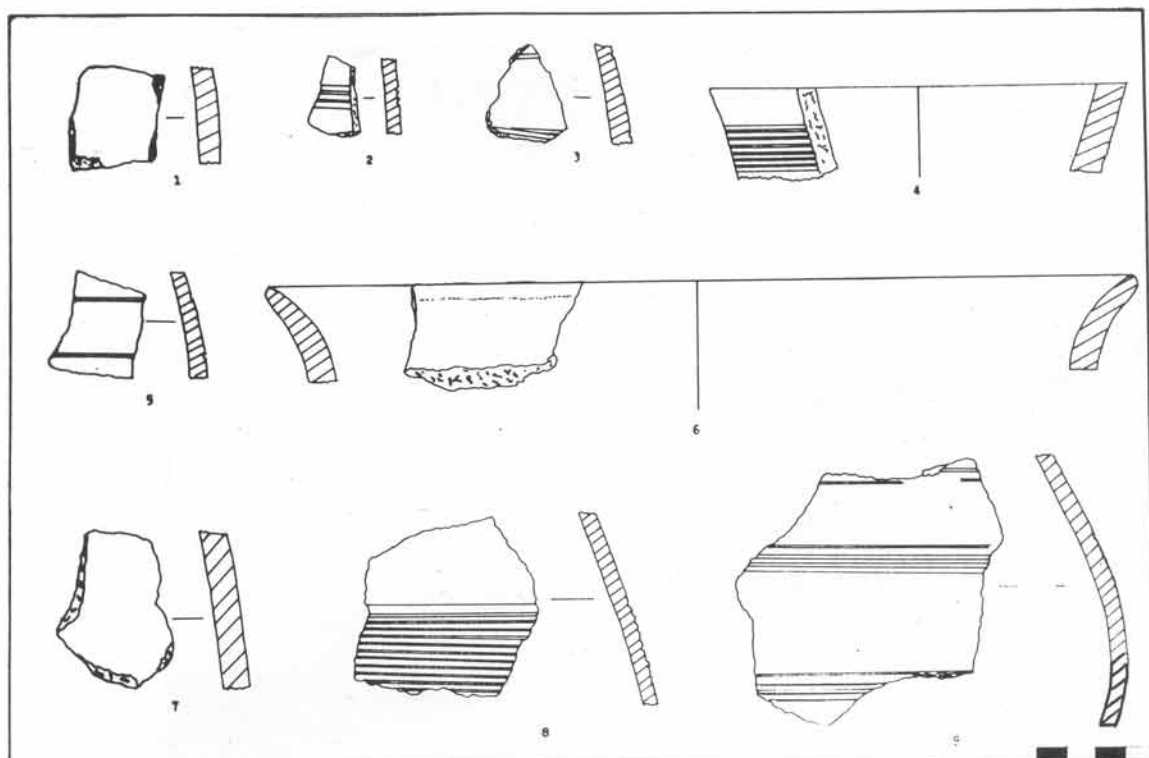
1. 3-4. Korongolt töredékek a kemencéből.
2. Korongolatlan töredék a kemencéből.
5. Sütőharang töredéke a kemencéből.

XVII. tábla
1-2. Sütőharang töredékek a kemencéből.

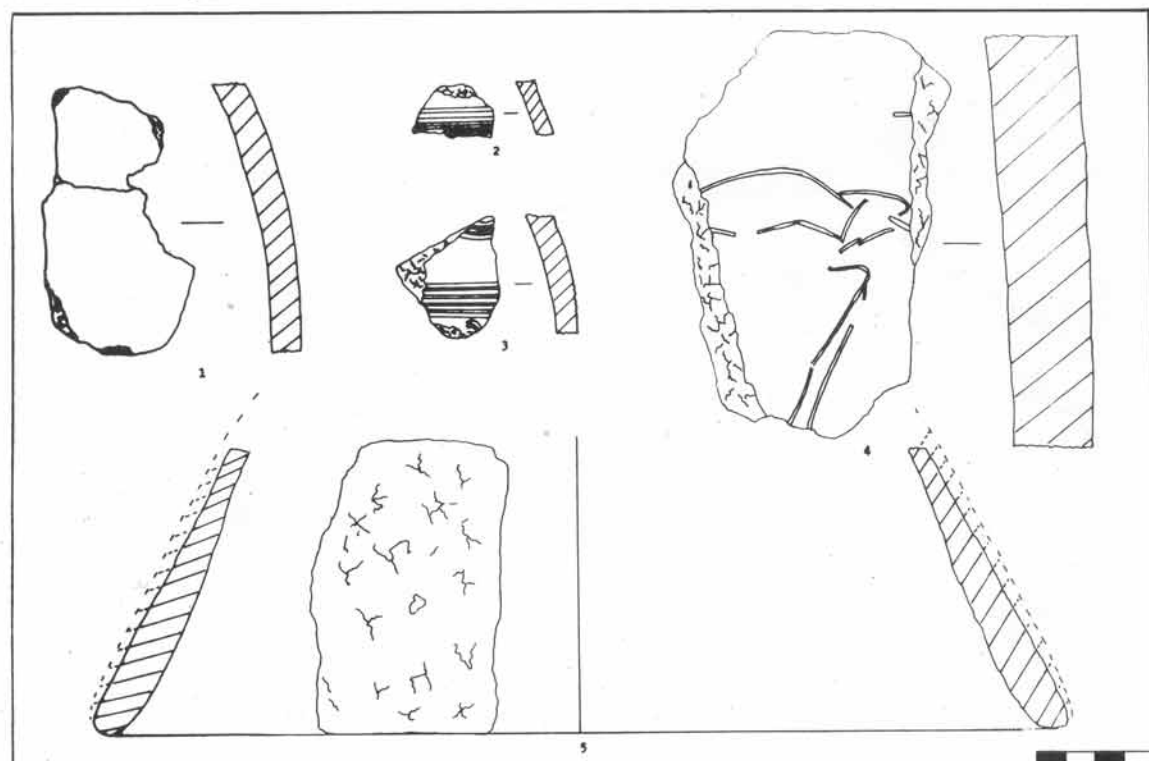

XVIII. tábla
1-2. Korongolt edénytöredékek a kemence feletti rétegből (3-4. ásónyom)
3. Sütőharang töredéke a kemence feletti rétegből (3-4. ásónyom)

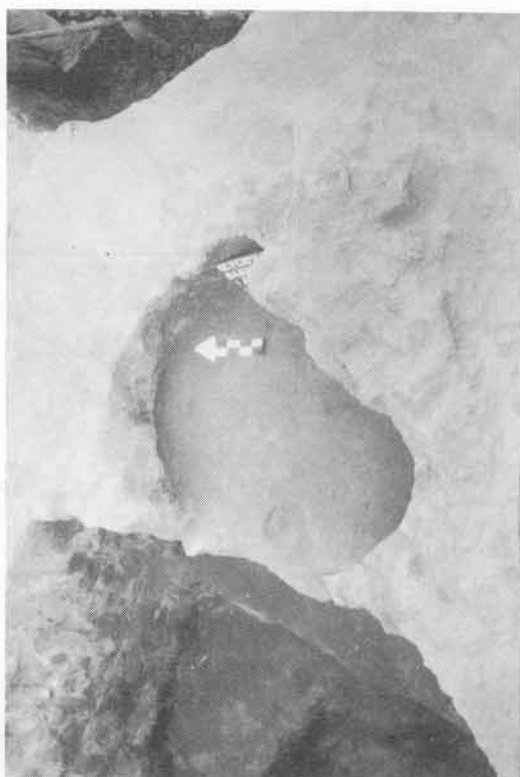
XIX. tábla

1. Korongolatlan töredék a kemence feletti rétegből (3-4. ásónyom)
 2-3. Korongolt edénytöredékek a kemence feletti rétegből (3-4. ásónyom)
 4-5. Sütőharang töredékek a kemence feletti rétegből (3-4. ásónyom)

XX. tábla

- 1., 6. Korongolatlan töredék az őskori tűzhely fölött (2. ásónyom)
 4. Korongolt edénytöredékek az őskori tűzhely fölött (2. ásónyom)
 2-3., 5. Korongolt töredékek az I. árokából

XXII. tábla

1. A kemence és előtere Dny felől
2. A kemence megmaradt boltozata és sütőtere

XXI.

1. Az ásatás helyszíne
2. A kemence és előtere D-i irányból

XXIV. tábla
1. A kemence metszete
2. Az I.sz. és a II.sz. árok

XXIII. tábla
1. A kemence előtere
2. A kemence átmetszett sütőfelülete